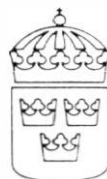


Motion till riksdagen

1986/87:A813

Bengt Westerberg m. fl. (fp)

Jämställdheten



Mot.

1986/87:A813

Sammanfattning

Den liberala strävan att skapa ökad jämställdhet mellan kvinnor och män syftar till att vidga den enskildes frihet och möjligheter att forma sitt liv efter egna önskemål. Jämställdhetsarbetet måste fortsätta. Ett samspel mellan opinionsbildning och politiska beslut är nödvändigt. I ett samhälle där kreativitet tillmäts ett allt större värde är det angeläget att ta vara på alla människors inneboende förmåga och undanröja hinder i form av öppen och dold diskriminering.

I motionen presenteras en rad åtgärder i detta syfte.

Kvinnors arbetsmarknad skall vidgas. ●ffentliga monopol skall avvecklas och kvinnligt nyföretagande uppmuntras och underlättas. Utvecklingsfonderna bör få möjlighet att engagera sig även i servicesektorn, där kvinnor av tradition ofta är verksamma.

Jämställdheten bör få ökad tyngd i *skolan*, bl.a. genom att ges en framskjuten plats i lärarutbildning och lärarfortbildning. Grupper med elever från enbart det ena könet bör provas i ökad utsträckning, bl.a. i data- och teknikundervisning. Ungdomslagen bör i ökad utsträckning användas som jämställdhetsinstrument.

Jämställdhetslagen bör skärpas. Bl.a. bör frågan om huruvida den som blivit diskriminerad vid en tjänstetillsättning också skall få tjänsten utredas med sikte på en lagändring. JämO:s ansvarsområde vad gäller bevakning av aktiva åtgärder för jämställdhet bör vidgas. Ett förbud mot trakasserier mot personer som utnyttjat sina rättigheter enligt lagen bör införas.

Ett *treårigt program* för projektverksamhet i syfte att motverka könsuppdelning på arbetsmarknaden och stärka kvinnornas ställning bör läggas fram.

En ny *arbetstidsutredning* bör tillsättas med uppgift att lägga fram förslag som kan öka valfriheten och flexibiliteten i fråga om arbetstider.

Konsekvenserna av den *ekonomiska utvecklingen* och ekonomisk-politiska åtgärder för jämställdheten bör utvärderas i samband med långtidsutredningarna. Sambeskattningen av förmögenheter bör avskaffas liksom äktamake-prövningen vid återbetalning av studiemedel.

En rad åtgärder bör vidtas mot problemet med *hot och våld mot kvinnor*. Bl.a. bör möjlighet att byta personnummer införas och domstolar få rätt att alägga en person förbud att vidare uppsöka den som blivit utsatt för brottet.

Regeringen bör vidta mer kraftfulla åtgärder för en *ökad kvinnorepresentation* i utredningar och statliga myndigheter.

En parlamentarisk jämställdhetskommitté bör återinföras i syfte att stärka jämställdhetsarbetets organisation.

Mot. 1986/87
A813

Jämställdhetsarbetet bör i högre grad omfatta *männen*. De offentliga arbetsgivarna bör i högre grad uppmuntra pappaledighet och mer flexibla arbetstider. Förslag bör läggas fram som kan stärka den ogifta pappans ansvar, skyldigheter och rättigheter gentemot barnen.

I. Inledning

Vi har under de gångna årtiondena upplevt närmast revolutionerande förändringar på jämställdhetens område. Förvärvsfrekvensen bland kvinnor har stigit drastiskt. Män har börjat vinna insteg i den traditionellt kvinnliga sfären när det gäller arbete med hem och barn. Nya attityder – både bland kvinnor och män – har slagit igenom. Från statens sida har viktiga reformer genomförts. Diskriminerande skattelagar har försvunnit, JämO har inrättats, motståndet mot jämställdhetslagen har övervunnits och inom utbildningsområdet börjar jämställdhetstanken få genomslag.

Men fortfarande återstår mycket att göra. Ännu i dag kan vi se hur män, av olika skäl, väljer bort eller hålls utanför både arbete inom vård och praktiskt ansvar för barn och hem. Kvinnor arbetar fortfarande i huvudsak inom de sektorer som har att göra med klassiska kvinnouppgifter, exempelvis vård och uppfostran. Detta sker samtidigt som ekonomi och teknik tycks komma att spela en allt större roll i vårt samhälle – det är där de stora bristerna och samtidigt utvecklingsmöjligheterna finns. Även inom de "kvinnliga" sektorerna är det inte sällan män som överväger på de beslutande, mer statusfyllda, nivåerna. Ett exempel är skolan: trots att läraryrket i hög grad i dag är ett "kvinnoyrke" är antalet kvinnliga skolledare fortfarande mycket litet. När det gäller hemarbete visar undersökningar hur kvinnorna fortfarande får bära det tunga lasset. Kvinnornas dubbla arbetsbörda består.

Drivkraften i folkpartiets engagemang för jämställdhet mellan kvinnor och män är liberalismens vision av ett samhälle där varje människa respekteras som individ och själv kan forma sin tillvaro utan hinder av diskriminerande regler och fördomar. Det är bara i frihet som den enskilda människan kommer till sin rätt. Det är de gamla könsrollerna som snärjer och likriktar. En liberal jämställdhetspolitik syftar till frigörelse, inte till likhet och strömlinjeformning.

I och med jämställdhetslagen stärktes statens möjligheter att ingripa mot könsdiskriminering. Inte sällan ställs denna typ av åtgärder mot allmänna krav om "attitydförändringar". Men dessa båda vägar utesluter inte utan kompletterar varandra.

Att genom regler och administrativ påverkan av skilda slag påverka jämställdheten förutsätter att vi har att göra med traditionella organisationer, där ansvar och påverkansmöjligheter kan identifieras till någon enskild "beslutsfattare". Vårt samhälle präglas i dag i hög grad av denna typ av organisationer, både inom den offentliga och den privata sektorn. Styrning och påverkan genom regelsystem är alltså en viktig del av jämställdhetsarbetet och måste vara så även framöver.

Attitydpåverkan rör andra områden. Den kan rikta sig mot den enskilde:

att informera och skapa möjligheter för honom/henne att se ytterligare alternativ, och bibringa styrka att våga välja de alternativ man finner vara intressantast. Att påverka förhållanden i hemmiljön – att se till att ansvaret fördelas mer jämlikt för barn och hushåll – är även det ett område där attitydpåverkan är den naturliga vägen.

Vi rör oss i dag mot ett samhälle, där traditionella hierarkier blir mindre omfattande. Runt om i samhället – inom en rad olika sektorer – håller "pyramiderna" på att rivas. Det gäller de större företagen, men även inom den offentliga sektorn pågår motsvarande utveckling. I allt högre grad talas det om att människor koordinerar sina verksamheter, inte genom order uppifrån, utan genom den dynamik som återfinns i "nätverk" av skilda slag. Vi håller på att få ett samhälle som i allt högre grad framhäver det flexibla, informella framför det planerade, formella.

Detta ställer jämställdhetsarbetet inför nya utmaningar. Attitydpåverkan kommer att öka i betydelse. Därmed måste jämställdhetsarbetet stärkas för att påverka de informella nätverk och spelregler vi i dag kan se framträda runt om i samhället. Detta betyder inte att andra typer av påverkansmedel spelat ut sin roll. Men det betyder att arbetet att påverka kvinnors och mäns möjligheter att samspela informellt utan diskriminering eller könsfördomar måste intensifieras.

I det framtida, kunskapsintensiva, samhället blir utbildningsfrågorna om möjligt ännu viktigare än i dag. Den nya kunskapen på de nya områdena får inte förbehållas bara ett av könen. Icke minst gäller detta förmågan att behärska den nya tekniken. Kvinnors förmåga att hantera datorer får inte stanna vid de enklare ordbehandlingsprogrammen. Kvinnor måste också ges ökade möjligheter och ökad styrka vad gäller de ekonomiska sammanhangen.

Mycket tyder på att småföretagen kommer att spela en större roll i framtidens ekonomi – antingen de är nystartade eller "avknoppade" från större företag. I dag är andelen kvinnor bland företagarna liten – trots berömvärda initiativ av typen mässor på temat "Kvinnor kan". Därför är det dubbelt allvarligt att möjligheterna att öppna sig mot företagande i dag är mycket små på de områden där kvinnor av tradition varit verksamma, främst inom den sociala servicen. Att tillåta enskilda alternativ till den offentliga sektorn är sålunda ett sätt att skapa ökade möjligheter för kvinnor att vinna de erfarenheter en småföretagsinriktad "nätverksekonomi" kan medföra.

Marginal effekterna i skatte- och bidragssystemet är ett annat, på politisk väg skapat hinder. Särbeskattningsens införande 1971 var en avgörande förutsättning för den ökning av kvinnors förvärvsfrekvens som sedan följde under 1970-talet. I dag har något av samma tröskel till arbetsmarknaden återskapats för barnfamiljer i vanliga inkomstlägen. Kombinationen av progressiva taxor och inkomstprövning av både bostadsbidrag och daghemstaxor skapar orimliga marginaleffekter.

Det är inte ovanligt att en kvinna som vill öka sin arbetsinsats förlorar 70–80 % av en inkomstökning. Den socialdemokratiska jämställdhetspolitikens största svaghet är dess dokumenterade oförmåga att ta itu med detta problem. Folkpartiets alternativ utvecklas i vår familjepolitiska motion.

Jämställdheten är inte bara en rättighet – den ger oss också möjligheter att

Mot. 1986/87
A813

ta vara på alla människors inneboende skaparkraft, förmåga och vilja att ta ansvar. I dag talas alltmer om behovet av "humankapital", om att "kreativitet" måste prägla vårt samhälle. Det rör inte bara eliten, den som ger upphov till världsföretag eller gör framtidens stora forskningsframsteg. Det rör minst lika mycket vardagen: att effektivisera sin egen omgivning i arbetet, att finna vägar för en smidigare och mer mänsklig service i direkt samverkan med dem det berör. I detta arbete måste *hela* folket ges styrka och förmåga att delta. Endast på så sätt vinner vi ett samhälle med större mångfald, större idérikedom och ökad mänsklighet.

II. Utbildning

Den sneda könsfördelningen i skolans och högskolans värld gör det svårare att uppmuntra elever till nytänkande. I förskolan och lågstadiet möter barnen nästan bara kvinnliga barnskötare och lågstadielärare. Men ju högre upp i skolan de kommer, desto fler blir de manliga lärarna. De flesta rektorer är män.

Den markant sneda könsfördelningen inom grundskolan försvarar jämställdhetssträvandena. Därför måste snedrekryteringen till läraryrkena brytas. Under lång tid fanns en könskvotering vid antagning till folkskoleseminarierna. Denna könskvotering som togs bort gynnade männen, som oftast kom in på lägre betyg. UHÅ har genom en arbetsgrupp under ledning av Lars Sköld utarbetat ett förslag till ny grundskoleläraryt utbildning. Det är anmärkningsvärt att denna grupp inte diskuterat detta problem.

En av anledningarna till den låga andelen manliga lärare inom grundskolan är lönerna, en annan är karriärmöjligheterna. Utan tvekan har den offentliga sektorns stela löne- och behörighetspolitik inneburit att unga män avstatt från en utbildning som är snävt inriktad på undervisning av en viss åldersgrupp under ett helt yrkesliv.

I atskilliga kommuner har vapenfria tjänstepliktiga tjänstgjort som assistenter inom förskolan. Denna verksamhet bör utvidgas. Pojkar i ungdomslag borde också i större utsträckning arbeta med små barn, och flickor i ungdomslag få prova på icke traditionella kvinnliga sysselsättningar.

Andelen kvinnliga skolledare är fortfarande alltför låg. Det är viktigt att elevernas första bild av en arbetsledare inte automatiskt kopplas till en man. Vi föreslår därför att SÖ får i uppdrag att utarbeta ett särskilt program för rekrytering av kvinnliga skolledare. Regeringen bör också ta särskild hänsyn till målet om jämnare könsfördelning när såväl linsskolnämndsledamöter som undervisningsråd utses. Det är inte tillfredsställande att UHÅ:s lednings- och arbetsgrupper för den nya grundskoleutbildningen bestått av 22 män och 2 kvinnor!

Det behövs någon som ger skolmyndigheterna råd och stöd i jämställdhetsfrågor. Ett sätt att åstadkomma det är att utse någon jämställdhetsansvarig vid varje länsskolnämnd. En ordning som innebär att all personal vid nämnden skall känna ansvar för dessa frågor kan tyvärr få konsekvensen att ingen känner det totala ansvaret.

Skolan måste aktivt ta ställning för att bekämpa det traditionella könsrollstänkandet. Eleverna måste möta såväl kvinnliga som manliga författare.

måste lära sig såväl kvinnornas som männens historia, måste studera både mäns och kvinnors villkor i olika kulturer. Det är också viktigt att få invandrarungdomar att förstå och acceptera jämställdhetstanken.

Jämställdhetsfrågorna måste ingå som en naturlig del i undervisningen. Läromedlen skall granskas ur jämställdhetssynpunkt. Såväl analyser av förhållandena som praktiska anvisningar för att bryta existerande mönster måste ingå. För att lärarna skall kunna leva upp till de här kraven måste dessa frågor få en framskjuten plats i lärarutbildning och fortbildning.

Undersökning efter undersökning visar att pojkar och flickor behandlas olika i skolan. Pojkarna får större uppmärksamhet. Flickorna osynliggörs och dämpas medan pojkarnas kreativitet uppmuntras. Ett sätt att få flickorna att utveckla sina personligheter och anlag kan därför vara att i viss utsträckning undervisa i enkönade grupper. Detta bör kunna förekomma vid laborationer och praktisk undervisning i ämnen där flickor traditionellt inte hävdar sig, t. ex. teknik och data.

En undersökning som utförts vid sociologiska institutionen i Lund visar att flickor ligger långt efter pojkar när det gäller kunskaper om användandet av datorer. Undersökarna varnar för att flickor ådrar sig ett handikapp i yrkeskarriären om de inte tidigt lär sig att sköta datorer. Skolöverstyrelsen har gjort vissa försök att rätta till detta problem, dock inte systematiskt och uthålligt. Undervisning i datateknik och användning av datorer måste påbörjas tidigt under skolgången. Det gäller också att anpassa bl.a. datorprogrammets innehåll till en flickvärld och inte lägga upp utbildningen exakt efter samma mönster för flickor som för pojkar.

Aktuell statistik visar att antalet avhopp bland flickor som valt teknisk utbildning är mycket stort. Enstaka flickor bland pojkar klarar sällan de påfrestningar det innebär att avvika. Enkönade grupper vid vissa laborationer kan vara till hjälp, men framför allt bör i aktuella fall flickorna koncentreras till vissa klasser.

Det är naturligt att försöken med enkönade grupper i första hand genomförs på grundskolan, bl. a. med tanke på kommande val av studieväg. Det kan dock vara av intresse att göra liknande försök även på gymnasieskolan, i varje fall inom dataundervisningen. I andra fall bör flickorna koncentreras till vissa klasser.

Alla elever skall enligt läroplanen få prova på yrken som är typiska för det motsatta könet i samband med prao. En positiv praotid på en icke-traditionell arbetsplats kan förändra den sneda könsfördelningen till högre utbildning och yrkesval. Det är viktigt att detta genomförs i alla kommuner samt förbereds noga med eleven, handledaren på arbetsplatsen och elevens föräldrar. I möjligaste mån bör inte endast en elev komma till en arbetsplats helt dominerad av motsatt kön.

Det finns en gymnasieutbildning som i dag nästan uteslutande består av manliga elever: lärlingsutbildningen. Denna yrkesutbildning utnyttjas företädesvis när det gäller hantverksutbildningar samt viss verkstadsutbildning. Den är dessutom den utan jämförelse mest framgångsrika yrkesinriktade utbildningen på gymnasienivå. Inte mindre än 95 % av eleverna fullföljer den, och lika många får fast arbete. Det är därför angeläget att sätta in särskilda insatser för att stimulera flickor att genomgå lärlingsutbildning.

Mot. 1986/87

A813

Eleverna bör få ta större ansvar för skolan både genom att fatta beslut och vara med i den praktiska skötseln som städning och att hjälpa till i matbespisningen. I det arbetet bör man fördela uppgifterna så att flickorna ofta får göra sådant som pojkarna traditionellt sysslar med och tvärtom. Både kommunens skolstyrelse och de enskilda skolorna bör upprätta planer som skall diskuteras fram av elever, personal och föräldrar i syfte att förbättra jämställdheten i skolan.

Den snäva inriktningen av elevernas yrkesval tillsammans med arbetsgivarnas fördomar leder till att arbetslösheten är betydligt högre bland flickor än bland pojkar. Alla kommuner bör därför erbjuda arbetslösa flickor som slutar gymnasiet och högstadiet särskild yrkesorientering i form av studiebesök, sommarkurser och annat som ger inblick i typiskt manliga yrken. Arbetsförmedlingarna bör också uppmuntra till okonventionella val av kurser, beredskapsarbeten och andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder för ungdomar, särskilt i ungdomslagen.

Statistik från ungdomslagen visar att fler flickor än pojkar arbetar i ungdomslag. Varannan flicka i början av 1980-talet som gått de nästan helt kvinnodominerade linjerna Konsumtion och Distribution och kontor hade under perioden 1984–1985 arbetat i ungdomslag. För att det skall vara möjligt att erbjuda okonventionella valmöjligheter måste ungdomslagen i betydligt större utsträckning förekomma utanför den offentliga sektorn. Då blir det lättare att erbjuda flickor arbetsuppgifter som avviker från traditionella könsrollsmönster.

Vi menar alltså att ungdomslagen i betydligt större utsträckning än hittills bör användas som jämställdhetsinstrument och föreslår att det ges regering-
en till känna.

III. Forskning

Tidpunkten då kvinnor startar sin forskarbana sammanfaller ofta med den barnafödande perioden. Men organisationen av forskningsarbetet medger sällan tid och utrymme för hem och familj. Det är svårt för en ensam kvinna att åstadkomma vettiga arbetstider i en forskargrupp. Finns där flera kvinnor går det bättre – både för män och kvinnor.

Forskarvärlden består dels av doktorander, dels av forskare som redan disputerat, ofta på forskartjänster. Glädjande nog har andelen kvinnliga doktorander ökat de senaste åren, men ännu återstår en stor obalans mellan män och kvinnor inom den etablerade forskarvärlden, dvs. bland forskarassistenter, docenter och professorer. Det är därför angeläget att det finns kvinnliga ledamöter i varje tjänsteförslagsnämnd.

Liksom inom grundutbildningen är kvinnorna ojämnt fördelade mellan fakulteterna. Inom de humanistiska fakulteterna är i dag varannan doktorand kvinna. Inom teknisk fakultet är motsvarande siffra en kvinna på åtta män. Fler kvinnliga forskare är dock inte bara en fråga om kvantitet utan även om kvalitet. Forskning som endast speglar mäns livserfarenheter, manliga värderingar eller sådana samhällsområden som män har ansvaret för blir lätt missvisande och ensidig.

Jämställdhet är inte detsamma som jämlikhet, och varken jämställdhet

eller jämlikhet betyder att alla är lika. Tvärtom är varje individ unik. Det finns givetvis också tydliga olikheter mellan å ena sidan alla kvinnor och å andra sidan alla män, men numera torde ingen eller blott få anse att skillnaderna är av den arten att de motiverar särskilda regler eller åtgärder för alla kvinnor eller alla män. Samtidigt ger den vardagliga verkligheten ständigt bevis på att åtminstone genomsnittskvinnan i givna situationer reagerar och handlar annorlunda än genomsnittsmannen. Vi vet inte lika mycket om vilken betydelse eller inverkan de fysiska skillnaderna kan ha eller har i frågan.

Viss forskning på området finns, men ännu råder osäkerhet och oenighet mellan vetenskapsmännen. Mycket talar för att denna forskning bör intensifieras. Den dag vi med vetenskapens hjälp kan komma närmare ett svar på frågan varför vi är olika kan vi kanske finna vägar att dra större nytta och glädje av de skillnader som finns. Först då kanske alla förstår att det är individen som räknas, inte könet.

Vi anser således att det bör uppdras åt JÄMFO att starta ett forskningsprojekt om olikheterna mellan könen och deras betydelse. Därmed skulle JÄMFO få en uppgift som borde kunna väcka intresse och debatt, något som hittills knappast blivit resultatet av JÄMFO:s insatser.

JÄMFO:s placering under arbetsmarknadsdepartementet är inte invändningsfri, eftersom den riskerar att leda till att angelägna forskningsprojekt utan anknytning till arbetslivet får för litet utrymme. Det enklaste sättet att lösa detta problem vore att ge JÄMFO ett eget anslag för fördelning utan regeringsbeslut.

Under 1970-talet växte vid universiteten fram åtskilliga fora för kvinnliga forskare. Dessa fora har spelat en stor roll både som ett nätverk mellan de kvinnliga forskarna och för diskussioner kring vetenskapliga arbeten om mäns och kvinnors skilda villkor. Dessa fora behöver aktivt stöd för att fortleva. Det är också nödvändigt att de olika kurser i kvinno- och jämställdhetsfrågor som finns vid skilda högskolor får finnas kvar. Vi återkommer till dessa forskningsfrågor i anslutning till regeringens forskningspolitiska proposition.

IV. Arbetsmarknad

Rätten till arbete är central i ett liberalt samhälle. Grundläggande är att varje individ skall kunna försörja sig själv utifrån de förutsättningar hon eller han har.

Det mest påfallande jämställdhetsproblemet är att Sverige, som dock har en hög procent yrkesverksamma kvinnor (ca 80 %), har den bland jämförbara länder mest segregerade arbetsmarknaden. Det finns flera tänkbara skäl till detta. Svenskorna tvingades inte, till skillnad från sina medsystrar i andra länder, att under andra världskriget ersätta männen på mycket varierande yrkesområden. Kvinnornas riktigt stora inträde på arbetsmarknaden sammanfaller i tiden med den stora expansionen inom den offentliga sektorn och slopandet av sambeskattningen. De nya, lågutbildade kvinnorna sögs därmed in i yrken som inte skilde sig från den traditionella kvinnorollen. Inte heller lönesättningen stimulerade dem att söka sig utanför denna sfär;

Mot. 1986/87
A813

svarare var låglönesatsningar mer frekventa inom den offentliga sektorn än inom den privata.

Mot. 1986/87
A813

Okvalificerade yrken, där kvinnor ofta finns, hotas inom industrin av robotiseringen, inom kontoren av datoriseringen, inom den offentliga sektorn av en allmän nödvändighet att spara och rationalisera. Arbetstillfällena försvinner inte, men de förändrar karaktär, och de kvinnor som inte kan, vill eller törs vidareutbilda sig kommer ohjälpligt på efterkälken.

För att möta framtidens krav menar vi att regeringen borde ta initiativ till ett brett program för datautbildning av kvinnor. I detta arbete bör skolor, folkhögskolor, studieförbund och arbetsmarknadens parter engageras.

De unga flickornas situation är särskilt bekymmersam. Allmänt har ungdomsarbetslösheten skjutits uppåt i åldrarna. Ungdomslag och ungdomsplatser tar hand om de nytilträdande på arbetsmarknaden men inte till fasta arbeten och inte på heltid. Läget är dystert för alla ungdomar, men deltid arbetena maskerar unga kvinnors arbetslöshet.

En jämförelse mellan arbetslösheten bland unga män och bland unga kvinnor visar ett tydligt mönster. I gruppen män i åldern 16–19 år har den andel som arbetar deltid av arbetsmarknadsskäl sjunkit de senaste åren. Bland kvinnor finner vi motsatt utveckling.

Folkpartiet anser att såväl kvinnor som män måste kunna kombinera yrkesarbete med omsorg om hem och barn. Mänskliga resurser utnyttjas bäst när kvinnor och män delar ansvaret för förvärvsarbete och föräldraskap. Detta innebär att arbetslivet måste organiseras så att kvinnor och män bättre än nu kan förena betalt arbete med uppgifter i hem och samhälle. Det är angeläget att framtida arbetstidsförkortningar tas ut på ett sätt som främjar, inte motverkar, jämställdheten mellan kvinnor och män. Men det finns inte en modell som passar alla. Inte minst DELFA:s undersökningar visar att människors önskemål om arbetstiderna skiftar.

Folkpartiets strävan är att få ett samhälle som ger både större valfrihet för den enskilde och fortsatt möjlighet att ta ut framtida produktionsökning i form av färre arbetstimmar. En större flexibilitet och anpassning efter individens önskemål bör genomsyra arbetslivet.

En ökad valfrihet när det gäller arbetstidens förläggning och omfattning ökar möjligheterna både för kvinnor och män att ägna sig åt omsorg av olika slag och åt exempelvis fackligt och politiskt engagemang. När DELFA nu läggs ned finns det därför anledning att tillsätta en ny arbetstidsutredning. Den bör få i uppgift att – bl. a. med utgångspunkt från det material som utarbetats inom DELFA – lägga fram förslag i syfte att stimulera ökad valfrihet och flexibilitet i fråga om arbetstider.

Trots att arbetsmarknaden har ett akut behov av tekniker går det mycket långsamt att öka andelen kvinnor inom tekniska utbildningar på alla nivåer. Arbetsmarknadsdepartementet genomförde 1983–1984 ett projekt Flickor Arbetsmarknad Teknik (FART) inom de sex tekniska högskolorna för att öka antalet flickor inom alla tekniska utbildningar. En god kompetens och ett stort nätverk byggdes upp, men eftersom det var ett tidsbegränsat projekt har det nu upphört.

Den projektverksamhet för att förbättra kvinnornas ställning på arbetsmarknaden som bedrivits ett år i taget under de senaste åren borde nu ges en

mer långsiktig inriktning. Detta skulle ligga i linje med dataeffektutredningens rekommendationer om ett flerårigt program mot könsuppdelningen på arbetsmarknaden.

Vi menar därför att regeringen borde utarbeta ett treårsprogram i syfte att stärka kvinnornas ställning på arbetsmarknaden. Förutom de projekt som regeringen tidigare angivit vill vi peka på betydelsen av verksamhet som syftar till att uppnå en jämnare könsfördelning inom databranschen. Det är i stor utsträckning kvinnor som arbetar vid själva datorerna och män som svarar för försäljning, utbildning, installation osv. av datasystem. Vi vill, bl. a. mot bakgrund av det ofrivilliga deltidsarbete som nämndes ovan, understryka behovet av projekt på det arbetsmarknadspolitiska området som särskilt vänder sig till deltidsarbetande kvinnor. Vi vill också peka på behovet av åtgärder för kvinnor som är arbetslösa eller undersysselsatta i glesbygder.

Lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet är ett viktigt instrument i arbetet på att motverka könsdiskriminering och på att främja jämställdhet på arbetsplatserna. Det är betecknande att denna lag, som kunde genomföras först efter tio år av debatt, nu är allmänt accepterad.

Det är nu dags att dra slutsatser av de erfarenheter vi har fått under mer än sex år med jämställdhetslagen. Lagen är i dag skriven så att den person som missgynnats på grund av kön har rätt till ett ideellt skadestånd. Däremot får hon eller han inte rätt till det tvisten egentligen rör, nämligen tjänsten. Det är med andra ord billigt för arbetsgivaren att bryta mot jämställdhetslagen.

På den statliga arbetsmarknaden är detta problem delvis löst genom besvärsmått. Så är också fallet i vissa kommuner. Det är heller inte ovanligt att regeringen tillsätter en annan person än den som vederbörande myndighet förordat. Även om det också kan anföras skäl för att inte ha samma regler i enskild som offentlig tjänst finns det all anledning att uppmärksamma detta problem.

Vi anser därför att frågan är så viktig att den bör utredas med sikte på lagändring.

På många håll inom arbetslivet har i dag jämställdhetsavtal slutits. Uppföljningen av dessa lämnar dock mycket övrigt att önska. I dag ger jämställdhetslagen inte JämO några möjligheter att bevaka kravet på aktiva åtgärder för jämställdhet på de delar av arbetsmarknaden där jämställdhetsavtal gäller. Lagen bör nu ändras så att denna begränsning försvinner. I anslutning till en sådan lagändring är det nödvändigt att JämO får utökade resurser.

JämO:s undersökning om trakasserier mot personer som använt sina rättigheter i jämställdhetslagen visar på allvarliga missförhållanden. Av 313 personer som svarade på enkäten uppgav 112 att de på något sätt blivit trakasserade. Det är uppenbart att risk för trakasserier är en återhållande faktor för den som överväger att göra en anmälan.

För att komma till rätta med detta problem bör ett förbud mot trakasserier införas i jämställdhetslagen.

Könsfördelningen i arbetsdomstolen är mycket ojämn. För närvarande finns det endast 3 kvinnor av 19 ledamöter. Kommunförbundet, Landstingsförbundet och LO har inte någon kvinnlig representant vare sig som ledamot

eller ersättare i arbetsdomstolen. Den rådande situationen är klart otillfredsställande.

Mot. 1986/87
A813

Trots uppmaningar har bl. a. arbetsmarknadens parter inte visat sig beredda att föreslå ledamöter och ersättare av båda könen till arbetsdomstolen. Det förefaller därför vara uppenbart att det inte räcker med vädjanden till arbetsmarknadens parter. Lagen bör nu kompletteras med en bestämmelse om att både män och kvinnor bör tjänstgöra när mål rörande jämställdhetslagen behandlas. Även tingsrätterna bör vara sammansatta av både män och kvinnor om könsdiskriminering behandlas.

Jämställdhetombudsmannen är en liten och hårt belastad myndighet med en central roll i jämställdhetsarbetet. Det är glädjande att regeringen i årets budgetproposition beviljar den assistenttjänst som JämO – och folkpartiet – tidigare begärt. Det finns dock behov av en ytterligare förstärkning. JämO har i årets anslagsframställan begärt en handläggartjänst och en anslagshöjning för att förstärka administrationen. Vi föreslår att sammanlagt 0.5 milj. kr. tillförs JämO för dessa ändamål.

Enligt statistiska centralbyråns uppgifter är ungefär en tredjedel av alla chefer i Sverige kvinnor. Den privata sektorn ligger dock avsevärt sämre till än den offentliga. Bland höga chefer är representationen avsevärt sämre än på lägre nivåer.

Vid internationella jämförelser med andra västländer ligger Sverige inte särskilt bra till. Det finns starka skäl för särskilda insatser på det här området. Det är självklart att chefer skall rekryteras bland både kvinnor och män. Med fler kvinnor i ledningen får både statliga myndigheter och enskilda företag fler synpunkter och ett bättre beslutsunderlag – och därmed bättre resultat.

Någon kan invända att det viktiga är att kvinnor har plats på arbetsmarknaden, inte att de är chefer. Vi har en annan uppfattning. Fler kvinnliga chefer skulle medföra ett bättre samhälle både mänskligt och ekonomiskt. Det finns alltför många begåvade kvinnor, som inte föreslagits vid utnämningsärenden.

Staten måste här vara föregångare. Så är knappast fallet i dag. Exempelvis är endast 22 stycken dvs. 12 %, kvinnor av 177 stycken i chefslöneplanet i regeringskansliet. Efter upprepade påtryckningar från konstitutionsutskottet har ett handlingsprogram för jämställdhet i regeringskansliet nu antagits. Tyvärr blev detta alltför urvattnat. Departementens tjänstemannaförening föreslog t. ex. förgäves att andelen kvinnor på chefslöneplanet skulle vara 20 % vid utgången av treårsperioden 1987–1989 och att strävan skulle vara att minst 10 % av assistentkåren skulle bestå av män. Det är hög tid att göra upp konkreta tidsbestämda mål för en jämnare fördelning av kvinnor och män på statliga chefstjänster.

V. Kvinnorepresentation

En ökad kvinnorepresentation i såväl utredningar som beslutande organ är en central uppgift i jämställdhetsarbetet.

Redan det faktum att kvinnor och män bl. a. till följd av konsroller och traditioner har olika erfarenheter och kunskaper om olika delar av samhällslivet talar för en jämn könsfördelning bland beslutsfattare på alla nivåer.

Men det finns även principiella argument som pekar i samma riktning. En väl fungerande representativ demokrati förutsätter att politikerna är representativa för sin väljarkår. En reell jämställdhet mellan könen förutsätter att kvinnors och mäns möjligheter att påverka samhällsutvecklingen är likartade.

En avsevärd del av arbetet för en ökad kvinnorepresentation måste partier och organisationer själva ta ansvar för. En jämn könsfördelning, där varken män eller kvinnor har mer än 60 % av platserna i riksdag, landsting och kommunfullmäktige, kan aldrig regleras eller kommanderas fram. Den måste växa fram genom opinionsbildning och beslut i partierna.

Folkpartiets landsmöte beslöt 1972 om riktlinjer för en ökad kvinnorepresentation med sikte på att ingetdera av könen skulle ha mindre än 40 % av partiets platser i olika politiska församlingar och interna organ. Under innevarande mandatperiod har detta mål uppnåtts vad gäller riksdagen.

Ser man till samtliga partiers representation på dessa tre nivåer är siffrorna lägre. Utvecklingen går relativt långsamt. Men den går ändå i rätt riktning och siffrorna ligger i allmänhet runt 30 %. I riksdagen ligger folkpartiet på 41 % (genomsnitt 31 %), i landstingen på 38 % (genomsnitt 36 %) och i kommunerna 33 % (genomsnitt 30 %).

Folkpartiet har under en följd av år fäst uppmärksamheten på den låga kvinnorepresentationen i statliga utredningar. Det framgår av 1986 års kommittéberättelse att andelen kvinnor fortfarande ligger på ca 17 % totalt.

Ett delbetänkande från utredningen om kvinnorepresentation (Ds A 1986:4) ger en intressant belysning åt verkligheten bakom dessa siffror. Det visar sig att en rad av de utredningsposter som regeringen ensam svarar för rekryteringen till besätts med särskilt få kvinnor:

- kommittéordförande: 4 %
- vissa grupper av ledamöter:
 - från statsförvaltningen 18 %
 - från övrigt samhällsintresse 8 %
 (att jämföras med 23 % totalt för kommittéledamöter exkl. ordförande)

Vidare ligger kvinnorepresentationen bland de experter och sakkunniga som rekryteras från myndigheter och departement också lägre än genomsnittet: på 14 %.

Lika dystra siffror finner vi i styrelserna för de centrala verken och i den regionala statsförvaltningen: i genomsnitt 16 % kvinnor av de ordinarie ledamöterna. Särskilt illa är det ställt i de regionala AMU-myndigheterna, trots att de har utsetts relativt nyligen.

Det bör noteras att arbetsmarknadens parter, särskilt arbetsgivarorganisationerna, i mycket liten utsträckning nominerar kvinnor till poster i myndighetsstyrelserna. Men i statsförvaltningen, lika väl som i kommittéväsendet, är det anmärkningsvärt att även den grupp som representerar staten domineras av män i högre utsträckning än t. ex. gruppen partiföreträdare.

Utredningar och myndighetsstyrelser spelar en central roll i svenskt samhällsliv, inte minst vid beredningen av beslut. Fp-c-regeringen införde 1981 en regel om att myndigheter skall verka för att två namn, ett av vardera könet, skall föreslås från nominerande organisationer till denna typ av

uppdrag. Det är dock uppenbart att denna regel efterlevs mycket dåligt av departementen och – när den följs – möts av likgiltighet från organisationerna.

Det är därför nödvändigt att skärpa insatserna för en ökad kvinnorepresentation.

Folkpartiet föreslår följande åtgärder:

1. Regeringen måste leva upp till sina egna principer och väsentligt öka andelen kvinnor på de poster inom förvaltningen och kommittéväsendet som regeringen rekryterar helt på egen hand. Såväl för dessa poster som för representationen bör tidsbestämda mål sättas upp.

2. Riksdagen bör av regeringen begära en årlig redovisning av kvinnorepresentationen inte bara som nu i kommittéväsendet (via kommittéberättelsen) utan också i central och regional statsförvaltning. I dessa skrivelser bör också de tidsbestämda målen redovisas.

3. Regeringen bör skärpa tillämpningen av jämställdhetsförordningen i den del den avser myndigheternas ansvar att föreslå en person av vardera könet till uppdrag av detta slag.

VI. Ekonomisk politik och jämställdhet

Det är inte jämställdhet som kostar pengar utan bristen på jämställdhet – att inte ta vara på alla människors kunskaper, möjligheter och erfarenheter på bästa sätt. Det är lätt att bortse från att jämställdheten påverkas av hela den institutionella ram som omger oss och som i mycket styrs av olika statliga åtgärder med andra syften än jämställdhet.

Det finns åtminstone två skäl till att utformningen av ekonomisk-politiska åtgärder – som här ges en vid tolkning innefattande stabiliseringspolitik, skattepolitik, industripolitik, regionalpolitik, arbetsmarknadspolitik, socialförsäkringar och andra transfereringar etc. – har konsekvenser för jämställdheten mellan män och kvinnor.

Ett skäl är att kvinnor och män dels har sitt arbete förlagt till olika sektorer av ekonomin, dels har mycket olika ekonomisk situation. Kvinnor har en större del av sin arbetsbörda förlagd utanför marknaden och kvinnor förvärvsarbetar inom andra näringar och yrken än män. Kvinnors inkomster är i genomsnitt lägre än mäns.

Detta innebär att åtgärder som ytligt sett är neutrala mellan könen får olika effekter på män och kvinnor. Pensionssystemen, som ger inkomstrygghet för förvärvsinkomster men inte hemarbete, ger män högre pensioner än kvinnor. Subventioner till en viss industribransch gynnar ofta det ena könet i högre grad än det andra.

Några exempel kan belysa den ekonomiska politikens betydelse för jämställdheten.

Kvinnors utträde på arbetsmarknaden är och har i stor utsträckning varit beroende av att efterfrågan upprätthålls på en hög nivå. En efterfrågedämpning kan för kvinnornas del leda till dold arbetslöshet genom att de förblir utanför eller lämnar arbetsmarknaden.

Genom att arbetsmarknaden är könsuppdelad får olika stabiliseringspolitiska strategier olika effekt på män och kvinnor. En exportledd strategi

gynnar, med dagens näringsgrensfördelning, i första hand mäns sysselsättning. En nedskärning av offentlig service, utan motsvarande åtgärder för expansion av privat service, drabbar kvinnor i dubbel bemärkelse. För det första minskar kvinnornas arbetsmarknad i omfattning. För det andra blir det kvinnor som genom hembete får ta över de arbetsuppgifter som skärs bort.

I dag sker ingen kontinuerlig uppföljning av jämställdhetens utveckling. Inte heller sammankopplas jämställdheten särskilt ofta med den ekonomiska politiken. Det är hög tid att detta sker och därför föreslår vi att:

- Utredningar innehållande ekonomisk-politiska förslag, som kan väntas ha direkta effekter på jämställdheten, bör åläggas att analysera konsekvenserna för jämställdheten mellan män och kvinnor.
- Konsekvenserna av den ekonomiska utvecklingen och ekonomisk-politiska åtgärder för jämställdheten bör kontinuerligt utvärderas. För att knytas till ett sammanhang som redovisar resultat av och förslag till ekonomisk-politiska åtgärder bör detta lämpligen ske i samband med långtidsutredningarna.

Det är nu länge sedan sambeskattningen av förvärvsinkomst upphävdes och därmed ett viktigt steg togs på väg mot jämställdheten. Principen om att var och en av två äkta makar är en självständig individ och bör behandlas därefter skattemässigt godtogs. Fortfarande är särbeskattning inte helt genomförd. De merinkomster staten möjligen får in genom sambeskattningen av förmögenhet är helt försumbara. Sambeskattningen bör därför snarast avskaffas.

Även äktamakeprövningen vid återbetalning av studiemedel har effekter som kan liknas vid sambeskattning och strider mot principen om att alla har rätt att bli behandlade som självständiga individer, inte som ekonomiskt bihang till någon annan. I folkpartiets motion om högskolan föreslås att äktamakeprövningen avskaffas.

VII. Kvinnligt företagande

Den offentliga sektorn kan inte växa på grund av finansieringsproblem. Detta innebär dock inte att det saknas efterfrågan på de tjänster som i dag produceras inom den offentliga sektorn och till stor del av kvinnor. Det är nödvändigt att begränsa den offentliga sektorn men samtidigt som detta sker sätter regeringen upp begränsningar för tillväxten av vård och service i enskild regi.

Reglerna inom vård och omsorg är så utformade att de inte gör det möjligt för privata alternativ att konkurrera med de offentliga på lika villkor. Detta skapar ett slags näringsförbud på de områden där kvinnor traditionellt verkar. Det är inom dessa områden som de traditionella kvinnoarbetena i huvudsak finns och det är här kvinnor i hög grad försöker starta egna företag, som t. ex. daghem och vårdhem. Vi måste underlätta för kvinnor att etablera sig i stället för att, som regeringen, använda stor energi på att bekämpa privata initiativ. Vi skall släppa in det enskilda, ofta kvinnliga, initiativet på de offentliga monopolens område.

I dag tvingas de privata alternativen att klara sig på betydligt lägre bidrag

än de offentliga, om de över huvud taget får komma till stånd efter alla instanser som skall pröva deras berättigande.

Nyföretagande är en livsnerv i varje marknadsekonomi. För kvinnor är det av särskild betydelse i en situation när deras traditionella arbetsmarknad sviktar. Framför allt har hela samhället ett intresse av att kvinnors kreativitet tas till vara.

Under början av 1980-talet har det kvinnliga företagandet väckt allt större uppmärksamhet och intresse, inte minst i samband med kvinnomässan i Göteborg 1984 och i Uppsala 1986. Samtidigt tyder aktuella beräkningar på att 1970-talets positiva utveckling vänt. Det växande antalet konkurser tycks ha slagit särskilt hårt mot det kvinnliga företagandet.

Kvinnornas utbildningsnivå har höjts kraftigt liksom beredskapen att ta ansvar inte bara för sin egen utan också för andras försörjning. Arbetsmarknaden – den privata långt mindre än den offentliga – har ännu inte accepterat kvinnor på arbetsuppgifter som kräver ansvar. Det finns därför anledning att tro att det just bland kvinnorna fortfarande finns mycket outnyttjad kreativitet, kunskap och ansvarsvilja.

Det går inte att på politisk väg administrera fram ett ökat nyföretagande. Men det går att minska byråkratin, förbättra företagarklimatet, undanröja hinder såsom offentliga monopol samt förbättra stödet och rådgivningen med särskild inriktning på kvinnor.

Med en förbättrad service inte minst från utvecklingsfondernas sida kan fler kvinnor våga prova sina idéer. Dessutom minskar risken för onödiga misstag och – i förlängningen – konkurser.

Efter förslag från folkpartiet har riksdagen beslutat att det skall finnas en jämställdhetsansvarig på varje regional utvecklingsfond. För att besluta om vilka övriga insatser som kan vara mest effektiva är det nödvändigt med en översyn och kartläggning av i vilka branscher kvinnorna finns, vilken typ av företag de driver, vilka problem de har, vilka förutsättningar som finns för vidareutveckling, deras speciella behov av stöd och hjälp och vad samhället kan vinna på att satsa på en ny företagartyp. (En sådan undersökning kan t. ex. genomföras av SIFU.)

Vi vet emellertid redan nu att kvinnlig företagsamhet i stor utsträckning finns i servicebranscher och i mindre utsträckning inom tillverkningssektorn. De kvinnliga företagen är därigenom uteslagna från möjligheter till stöd från utvecklingsfonderna. Det är ett skäl till att vi föreslår att utvecklingsfondernas målgrupper bör utvidgas och omfatta även tjänstesektorn.

VIII. En starkare organisation

Jämställdhetsfrågorna handläggs sedan hösten 1986 av arbetsmarknadsministern i arbetsmarknadsdepartementet. Jämställdhetsfrågornas övergripande karaktär talar för att ansvaret inte bör ligga på något enskilt fackdepartement utan i ett centralt organ, lämpligen statsrådsberedningen. Detta förutsätter att det finns ett särskilt statsråd som ägnar sig åt frågan.

Regeringen har nyligen låtit utvärdera jämställdhetsarbetets organisation. Även om utvärderingen inte fyller alla anspråk på fullständighet ger den ändå en antydan om var brister kan finnas.

Några av slutsatserna var att JÄMFO i större utsträckning borde gå ut till universiteten och stimulera forskning om jämställdhet, att gränsen mellan jämställdhetssekretariatet och arbetsmarknadsdepartementets ansvarsområden är oklar, och att jämställdhetsberedningen borde bestå av tjänstemän som kan överblicka hela sitt departements ansvarsområde. Informationen till och från beredningen fungerar inte.

Ett genomgående tema i utvärderingen är att jämställdhetsfrågorna anses ha brist på status och prioritet. Det framgår också att den informations- och opinionsbildande verksamheten till stor del försvann i och med att sekretariatet bildades.

Vi kan vidare konstatera att den parlamentariska förankringen kraftigt har försvagats eftersom partierna nu inte engageras i själva arbetet utan enbart i ett råd med få sammanträden och oklara arbetsuppgifter.

Det finns därför skäl att på nytt ta upp frågan om jämställdhetsarbetets organisation. Erfarenheterna talar enligt vår uppfattning för en återgång till ett system med en parlamentariskt sammansatt jämställdhetskommitté.

Ett återinförande av jämställdhetskommittén skulle också tjäna som en signal till de oroande många kommuner och landsting som har lagt ned eller står i begrepp att avveckla sina lokala kommittéer. Det kan inte uteslutas att vissa av dem tagit intryck av regeringens handlande.

Den parlamentariska jämställdhetskommittén bör bl. a. få i uppgift att ansvara för centralt initierade jämställdhetsprojekt, opinionsbildning och annat utåtriktat arbete samt de utredningsuppdrag bl. a. beträffande jämställdhetslagen som tidigare föreslagits i denna motion. Arbetsmarknadens parter och andra organisationer med anknytning till och intresse för dessa frågor bör i en referensgrupp ges tillfälle att delta i kommitténs och regeringens jämställdhetsarbete.

IX. Våld mot kvinnor

Enligt olika undersökningar beräknas 200 000–300 000 fall av kvinnomisshandel äga rum i Sverige per år. Många förblir oupptäckta. Därtill kommer våldtäkterna, med de höga "mörkertalen". Våld mot kvinnor utövas inte av män som respekterar kvinnor som sina jämlikar och accepterar jämställdhet. Våldets orsaker härleds ur förtryck, vanmakt och övergivenhet.

Kvinnor som utsätts för våld måste få stöd. Män som utsätter kvinnor för våld måste få klart för sig att samhället inte accepterar detta, men även få hjälp att förstå varför, och med att bearbeta sina problem. Etablerandet av kvinnohus och kvinnojourer måste stödjas. Samtliga landsting i landet måste kunna erbjuda familjerådgivning. Försöksverksamhet inom socialtjänst, missbruksvård och psykiatri som syftar till hjälp för misshandlade eller sexuellt trakasserade kvinnor skall stödjas.

I en annan motion om vardagsbrotten föreslår folkpartiet en rad åtgärder på detta område:

- Gränsen för grov misshandel skall sänkas. Det leder till en straffskärpning i många fall av kvinnomisshandel.
- Hotade kvinnor som lever i ständig fruktan för att bli uppsökta av t. ex. en man som de var gift med skall kunna utrustas med överfallslarm.

- Hotade kvinnor bör få möjlighet att byta personnummer.
- Domstol bör få möjlighet att ålägga en person förbud att vidare uppsöka den som blivit utsatt för brottet.

Mot. 1986/87

A813

Sexuella övergrepp mot barn, där en person som barnet står i beroendeställning till begår övergreppet, s. k. incest, är ett slags våld mot kvinnor då dessa övergrepp framför allt begås mot unga flickor. Genom skärpt lagstiftning har samhället givit uttryck för sitt avståndstagande från denna form av våld mot barn, vilket alltid ger psykiska skador. Detta har dess värre inte minskat övergreppen. Undersökningar har visat att kvinnor som blivit utsatta för sexuella övergrepp är överrepresenterade bland prostituerade, kriminella och suicidfallen.

Socialtjänst, skola, barnpsykiatri och mödra- och barnhälsovård måste samverka kring detta problem. Det är samtidigt viktigt att vanlig fysisk kontakt mellan föräldrar och barn inte ifrågasätts, utan ses som något positivt.

X. En friare mansroll

Jämställdhetsdebatten i Sverige handlade länge – och på goda grunder – nästan uteslutande om kvinnor. Det var kvinnor som diskriminerades, drabbades av orättvisa regelsystem och uteslöts från politiskt inflytande.

Könsrollerna är inte ett fenomen som drabbar enbart kvinnor. Många män pressas av traditionella mönster där exempelvis framgång i arbetslivet har avgörande betydelse. Jämställdhet kan ge ökad livskvalitet.

Det är angeläget att opinionsbildningen för en friare mansroll få en positiv prägel. Jämställdhet skall vara ett erbjudande om ett rikare liv, om större del av omsorgen om hem och barn, om ökad delaktighet i traditionellt kvinnliga uppgifter både inom det betalda och det obetalda arbetet, om nya upplevelser och nya dimensioner i tillvaron. Den skall inte uppfattas som ett påbud från myndigheter.

Men en frigörelse från traditionella mansroller är också en nödvändig förutsättning för att kvinnorna skall få samma chanser i arbetslivet, i politiken och i familjen. Det ger männen en nyckelställning i 1980- och 1990-talens jämställdhetsarbete.

Det är en illusion att tro att en friare mansroll kan regleras fram. Lika litet kan – eller skall – en jämnare arbetsfördelning i hemmen pressas fram genom politiska beslut. Men människor kan uppmuntras, fördomar ifrågasättas, nya mönster stimuleras – både genom opinionsbildning och på politisk väg. I botten på många beslut – och avsaknaden av beslut – ligger en familjepolitisk grundsyn. Antingen tycker man det är värdefullt att män ägnar tid och kraft åt sina barn redan från början eller också gör man det inte.

Numera är många pappor med vid barnens födelse. En del reagerar dock mot att de är tvungna att sedan gå hem. Det är därför angeläget att landstingen kan erbjuda någon förlossningsavdelning där det finns möjlighet för pappor att stanna kvar, även övernatta, efter förlossningen. Socialstyrelsen bör få i uppdrag att genomföra en kartläggning av dessa möjligheter. Pappans lika ansvar för barnen bör markeras redan från början.

Regeringens arbetsgrupp för mansrollen konstaterade i sin rapport förra

året med rätta att föräldraförsäkringen har en central roll i arbetet med att luckra upp könsrollerna och stimulera männen att skapa en tidigare och närmare kontakt med sina barn.

Men förändringen har inte gått särskilt snabbt. Småbarnspappor har längst arbetstid av alla män. Tre fjärdedelar av alla gifta fäder avstår fortfarande från att utnyttja föräldraledigheten, och övriga tar ut bara en kort tid. De som verkligen varit pappalediga redovisar däremot oftast mycket positiva erfarenheter. I jämställdhetskommitténs mansundersökning uppgav också en majoritet av de tillfrågade att män borde ägna större intresse åt sina familjer och åt barnens fostran. Inställningen till pappaledighet var mer positiv bland yngre än bland äldre. Det bör alltså finnas betydande möjligheter att uppmuntra fler att gå från ord till handling.

Folkpartiet anser i princip att föräldraförsäkringen skall ge full ersättning för inkomstbortfallet även under de tre sista månaderna då bara garantibeloppet utgår. För närvarande finns inte ekonomiskt utrymme för en sådan reform. Vi är inte beredda att tillstyrka det förslag som regeringens arbetsgrupp kom med: att full ersättning skall utgå om minst tre månader utnyttjas av vardera föräldern. I praktiken skulle det innebära att män får bättre ersättningsregler än kvinnor. Syftet är jämställdhet men resultatet blir det motsatta.

Vi anser i stället att rätten till pappaledighet vid barns födelse skall byggas ut från nuvarande tio dagar till en pappamånad. Det skulle ge fadern en god möjlighet att vara med och dela ansvaret redan från början och kan dessutom stimulera till ytterligare föräldraledighet längre fram.

Den nuvarande rätten till pappaledighet vid barns födelse utnyttjas i betydande omfattning. Under 1984 använde 67 000 nyblivna pappor denna möjlighet. Det genomsnittliga uttaget var nio dagar.

Det finns goda möjligheter att bibehålla en hög uttagsnivå även om pappaledigheten fördubblas. På sikt bör det även vara möjligt att öka uttaget. Ett problem är dock att ersättning under pappaledigheten, i motsats till den vanliga föräldrapenningen, inte utgår under helgdagar. Detta betyder att det medför ett icke obetydligt inkomstbortfall att utnyttja pappaledigheten, och vi vet av tidigare undersökningar att det ekonomiska utfallet har stor betydelse vid familjernas beslut om utnyttjande av föräldraledighet.

Inkomstbortfallet blir givetvis större om ledigheten förlängs. Det bör därför övervägas om inte ersättningsreglerna bör ändras så att ersättningen även utgår under arbetsfria dagar, dvs. enligt samma regler som för den vanliga föräldrapenningen.

Det är angeläget att män uppmuntras både att ta pappaledigt och att utnyttja möjligheterna till förkortad arbetstid. Vi vet att arbetsgivarnas inställning har stor betydelse. Mycket talar för att det fortfarande finns ett avsevärt motstånd mot pappaledighet i arbetslivet, särskilt på den privata arbetsmarknaden. Här har bl. a. JämO en viktig uppgift. Riksförsäkringsverkets kampanj om pappaledigheten var ett positivt steg som bör följas av fler.

De offentliga arbetsgivarna har ett ansvar att föregå med gott exempel, bl. a. genom aktiv uppmuntran till pappaledighet och genom att stimulera flexibla arbetstider mer än nu. En hög aktivitet på detta område skulle vara ett väsentligt bidrag till försöken att skapa en friare mansroll. Detta borde

t. ex. tas upp i den statliga chefsutbildningen. En attitydundersökning bland chefer i statsförvaltningen skulle kunna genomföras liksom en kartläggning av de hinder som möter män som vill ta pappaledighet. Arbetsgivarverket bör få i uppdrag att ta erforderliga initiativ i detta syfte.

Det har då och då förekommit uppgifter om att föräldrar som utnyttjat föräldraförsäkringen eller rätten till sex timmars arbetsdag för småbarnsföräldrar blivit omplacerade när de kommit tillbaka till sin arbetsplats. Det är därför angeläget att regeringen kartlägger vilken omfattning problemet har och – om det visar sig nödvändigt – återkommer till riksdagen med förslag till åtgärder.

Samlevnadsundervisningen under värnplikten har hittills haft en begränsad och sporadisk omfattning. Samtidigt är det viktigt att ta till vara de tillfällen som erbjuds att uppmuntra samtal om och ifrågasättande av traditionella könsrollsmönster för män, särskilt under perioder – som under värnpliktstiden – när de sprids i stor omfattning. Ett första steg i denna riktning vore att föra in samlevnadsundervisning och könsrollsfrågor i befälsutbildningen.

En väsentlig och nödvändig förändring anpassad till det samhälle vi nu lever i är att mannen får chanser att ta ansvar för sina barn. I dag måste den ogifta pappan anmäla sig som vårdnadshavare till sitt eget barn medan den ogifta mammans vårdnadskap erkänns automatiskt. I ett uppmärksammat fall i massmedia för några år sedan uppmanades en mamma att stämma den ogifte fadern till sitt barn för att han inte ville fylla i en integritetskränkande blankett om faderskapet. Detta trots att såväl mamman som pappan varit helt överens om faderskapet.

Det är väsentligt att stärka den ogifta pappans ansvar, skyldigheter och rättigheter gentemot barnen. Exempelvis bör man pröva möjligheten att införa faderskapspresumption för fader som är sammanboende med barnets moder. Förslag härom bör föreläggas riksdagen.

XI. Kvinnorna i försvaret

I slutet av 1970-talet beslutade riksdagen att kvinnor i princip skulle få möjlighet till anställning som befäl inom det militära försvaret på samma villkor. Därmed togs det första steget mot jämställdhet inom en sektor som tidigare i stort sett varit stängd för kvinnor.

I första omgången fick kvinnor tillträde till vissa yrken inom flygvapnet. I november 1981 togs nästa steg då riksdagen beslöt att rekrytering till befälsyrket inom samtliga försvarsgrenar skulle ske oberoende av kön. Endast teknisk flygtjänst och viss submarin tjänst undantogs.

I medvetande om att det gällde att bryta traditioner och att inte genom ett för snabbt genomförande av reformen skapa motsättningar beslöt riksdagen att försvaret stegvis skall öppnas för kvinnor. Yrkesområden som infanteriet, kavalleriet och pansartrupperna inom armén, kustjägarmarkstridstjänst i kustartilleriet och flygtjänst/flygingenjör inom flygvapnet skulle göras tillgängliga senare.

Beträffande de uttryckliga undantag som gjordes i riksdagsbeslutet fanns en uttalad målsättning i regeringens proposition att FOA skulle inbegripa kvinnor i de studier som redan då pågick.

Mot. 1986/87
A813

Däremot saknades riktlinjer för hur beslutets genomförande skulle kunna följas och utvärderas. Det finns i dag anledning att beklaga att ett sådant beslut inte fattades. Det är nu svårt att få en klar bild av hur arbetet fortskrider. De årsredovisningar som lämnas av resp. försvarsgrenschefer är till ringa hjälp.

I chefernas för armén årsredovisning återfinns t. ex. följande rader:

Utbildningen vid Officershögskolan OK har genomförts med kvalitativt bra resultat. I årskurs 1985/86 genomförde 327 elever OK 1. 203 fänrikar anställdes 1986-06-01. Av dessa var sex kvinnor, arméns första kvinnliga yrkesofficerare. Intresset för frivillig grundutbildning och yrkesofficersutbildning bland kvinnor är dock i avtagande.

Från chefen för marinen sägs under rubriken Resurser och resursutfall analys:

Erfarenheter av kvinnor under frivillig grundutbildning motsvarar ställda förväntningar.

Chefen för flygvapnet nöjer sig med att under redovisning av personal ge följande upplysningar:

Officershögskolan 287 elever varav 27 kvinnor
Krigshögskolans allmänna kurs 60 elever varav 5 kvinnor
Krigshögskolans högre kurs 72 elever varav 2 kvinnor.

Inga ansträngningar har gjorts att öppna de nu stängda linjerna: teknisk flygtjänst och viss submarin tjänst. I ett interpellationssvar våren 1986 redovisade försvarsministern att FOA inte fått några uppdrag. Hans motivering till detta var anmärkningsvärd. Han ansåg det tveksamt att avdela resurser till projekt som sannolikt inte skulle komma att omfatta mer än ett fåtal kvinnor. Det är inte ett godtagbart skäl att fördröja dessa studier som förutsattes redan när reformen beslutades.

Folkpartiet anser i princip att uttagningen till totalförsvarets olika grenar skall grundas på en allmän totalförsvarsplikt, utan hänsyn till kön. Ett målmedvetet genomförande av beslutet att öppna försvarets yrken för kvinnor är värdefullt även i detta, mer långsiktiga, perspektiv.

Vi föreslår därför dels en utvärdering av reformen, dels att FOA får i uppdrag att genomföra de ovan angivna studierna beträffande flyg och submarin tjänst.

XII. Hemställen

Med hänvisning till ovanstående hemställs

[att riksdagen hos regeringen begär att skolöverstyrelsen får i uppdrag att utarbeta ett särskilt program för rekrytering av kvinnliga skolledare,¹⁾

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om jämställdhetsansvariga vid varje länskolnämnd,¹⁾

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om jämställdhetsfrågorna i lärarutbildning och lärarfortbildning,¹⁾

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om s. k. enkönade kurser i bl. a. teknik och data.^{1]}

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ungdomslagen som jämställdhetsinstrument.

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ett forskningsprojekt om olikheterna och deras betydelse,

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ett brett program för datautbildning av kvinnor.^{1]}

3. att riksdagen hos regeringen begär att en utredning tillsätts med uppgift att lägga fram förslag i syfte att främja valfrihet och flexibilitet i fråga om arbetstider,

4. att riksdagen hos regeringen begär förslag om ett treårsprogram för projektverksamhet i syfte att stärka kvinnornas ställning på arbetsmarknaden,

5. att riksdagen hos regeringen begär att en utredning tillsätts med uppgift att lägga fram förslag till skärpningar av jämställdhetslagen i enlighet med vad som anförts i motionen.

6. att riksdagen till jämställdhetsombudsmannen anslår ytterligare 0,5 milj. kr. utöver vad regeringen föreslagit.

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om tidsbestämda mål för en jämnare fördelning av kvinnor och män på statliga chefstjänster,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utvidgade insatser för en bättre kvinnorepresentation i statliga kommittéer och andra organ.

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om redovisning av konsekvenserna för jämställdheten av ekonomisk-politiska åtgärder,

[att riksdagen hos regeringen begär förslag om införande av fullständig särbeskattning.^{2]}

[att riksdagen hos regeringen begär förslag om ändring av reglerna för bidrag och rådgivning vid de regionala utvecklingsfonderna.^{3]}

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en kartläggning av de kvinnliga företagarnas verksamhet och behov,

11. att riksdagen hos regeringen begär att en palamentariskt sammansatt jämställdhetskommitté tillsätts i enlighet med vad som anförts i motionen,

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en kartläggning av pappors möjligheter att stanna kvar på förlossningsavdelningarna efter förlossningen.^{4]}

12. att riksdagen hos regeringen begär att arbetsgivarverket får i uppdrag att ta erforderliga initiativ i syfte att stödja och uppmuntra jämställdhet bland män i enlighet med vad som anförts i motionen.

13. att riksdagen hos regeringen begär en kartläggning av problemet med omplaceringar efter föräldraledighet.

Mot. 1986/87
A813

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om samlevnadsundervisning i den militära befälsutbildningen.⁵]

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om den ogifta pappans ansvar, rättigheter och skyldigheter.⁶]

[att riksdagen hos regeringen begär en utvärdering av beslutet om att öppna försvarets yrken för kvinnor.⁵]

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om studier beträffande teknisk flygtjänst och submarin tjänst]⁵.

Stockholm den 26 januari 1987

Bengt Westerberg (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Karin Ahrlund (fp)

Anne Wibble (fp)

Charlotte Branting (fp)

Kerstin Ekman (fp)

Birgit Friggebo (fp)

Jun-Erik Wikström (fp)

¹ 1986/87:Ub815.

² 1986/87:Sk432.

³ 1986/87:N401.

⁴ 1986/87:So475.

⁵ 1986/87:Fö318.

⁶ 1986/87:L414.

